

ALEXANDER - VON HUMBOLDT

agahî

Languages

Alexander von Humboldt li ser rêwîtiyên xwe

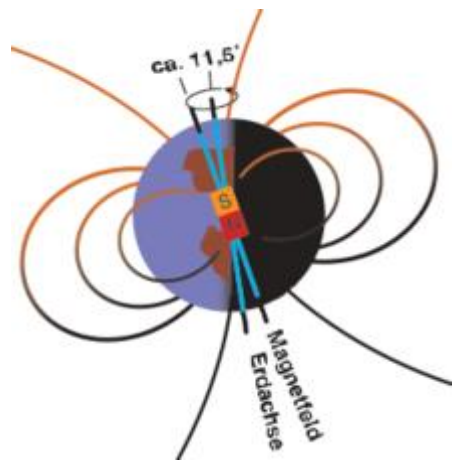
The magnetism

Humboldt bi nexşe û kumpasê li dinyayê gerîya. Ji ber vê yekê wî her gav dizanibû ku bakur li ku ye û dikaribû xwe araste bike. Lê çima derziya her kumpasê her gav bakur nîşan dide?

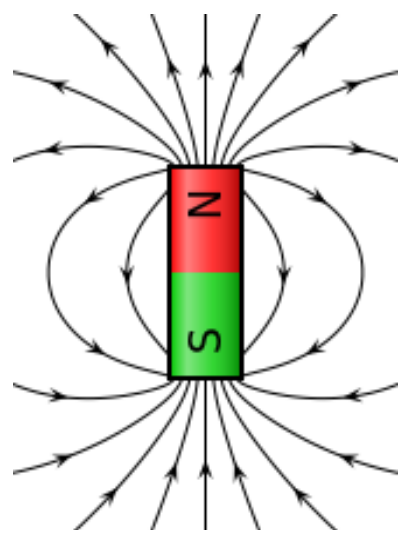
Sedema vê yekê bi navê magnetîzm e. Dinya me bi qadeke magnetîkî hatiye dorpêçkirin. Balkêşiya magnetîkî li du polên (qûlên bakur û başûr) herî xurt e, lê li ekvatorê herî qels e.

Di sala 1823-an de Alexander dest bi avakirina tora cîhanî ya stasyonên pîvandina zeviya magnetîkî kir. Yek ji van

Qereqolên pîvanê li Parîsê bûn. Ew bi tevahî ji dar û bê hesin hate çêkirin, ji ber ku kêşeya magnetîkî ya hesin dikaribû encamên pîvandinê berovajî bike. Vê yekê hişt ku ew di binê şert û mercên hema hema îdeal de li qada magnetîkî ya erdê lêkolîn bike.

Hêjîr: Qada magnetîkî ya dinyayê
(Çavkani: GFDLHubi, [https://de.wikipedia.org/wiki/Pol_\(geomagnetismus\)](https://de.wikipedia.org/wiki/Pol_(geomagnetismus)))

Hêjîr: Magneta barê hundirê dinyayê
(Kani:Geek3, <https://de.wikipedia.org/wiki/Magnetismus>)

Di payîza 1796 de, Humboldt li Çiyayên Fichtel meşiya. Li ser Haidbergê nêzîkî Zell, wî li kumpasa xwe nêrî, lê ji nişka ve ew dîn bû. Derzî carek di xelekê de zivirî û êdî bakur nîşan neda. Sedema vê yekê kevirek bi navê "serpentine" bû, ku magnetîkî ye. Ev dikare li Haidberg were dîtin. Kevir bandorê li qada magnetîkî dike û encama pîvandina kumpasê berovajî dike. Ev rastî derket ku yek ji vedîtinên wî yên herî girîng li Fichtelgebirge bû, lê ji bo meşînên wî ne baş bû ji ber ku Alexander von Humboldt her gav xwe dispêre kumpasa xwe.

nirxên Humboldt

Di sedsala 18-an de, di nav civakên Ewropî de di warên cûda de newekhevî û neheqî pir zêde bû. Tam di vê sedsalê de bû ku Alexander, tenê 22 salî, çû rêwîtiyek li Ewropaya Rojava û li Parîsê rawesta. Li wir wî hişt ku xwe bi Şoreşa Fransî bikişîne. Ji wê demê ve ew her tim li ser îdealên azadî, wekhevî û biratiyê maye.

Di dema xwe de wekî karbidestek madenê li Franconia, Alexander bi kesane li mirovên li vê herêmê nihêrî û bi vî rengî domandina prensîbên xwe yên nû peyda kir. Wî kar ji mirovan re peyda kir, bi îcadên xwe yên mîna maskeyên nefesê û lampeyên kanzayê, karê madenê ewletir kir, û fonek (pere) saz kir ku jinebî û mirovên spî di dema karkirina madenê de qezayek ji bavên wan re çêbibe, jê pere distînin. Îskender jî bi perwerdehiyê ve girêdayî ye. Wî dixwest bi perwerdehiya baş karekî ewledar bide her ciwanekî. Wî çend dibistanên çiyayî damezirand û ji berîka xwe fînanse kir ji ber ku tu piştgirî ji çavkaniyên din wernegirt. Ji bo bêtir belavkirina zanîna xwe, wî dersên giştî yên belaş jî dida.

Ji bo wî hemû mirov wek hev bûn: ferq nake mirov ji kîjan eslê xwe, rengê çerm, ol û zayendê. Bi dîtina wî divê her kes xwedî heman hejmarê mafan be û bi heman awayî reftar lê bê kirin.